

VERENIGINGS NIEUWS

VZZ-ers in tropisch Afrika

Afgelopen november zijn vier leden van de VZZ naar Benin gegaan om knaagdieronderzoek te doen. Zij hebben daarbij ook gekeken naar andere zoogdiergroepen, zoals bijvoorbeeld vleermuizen. Het team van de VZZ bestond uit Eric Thomassen, Jan Piet Bekker, Dennis Wansink en Marijke Drees.

Vanuit ReRE waren betrokken: Marius Rodrigue Ekué, Achille Assoghbadjo, Toussaint Lougbegnon, Sévérin Tchiboza en Joseph Guedegbe. Het bezoek begon met een symposium, waar VZZ-ers en Beniners spraken over biodiversiteit en bescherming. Daarna zijn, in elf velddagen, twee bosgebieden geïnventariseerd.

Achtergrond

Eind 1997 bezocht een groepje zoogdierkenners uit het West-

afrikaanse Benin Nederland en België. Daaruit kwam een samenwerkingsverband tussen de Beninese RéRE (Réseau Rongeurs et Environnement) en de VZZ tot stand. Dat was eind 2000 aanleiding voor een bezoek van VZZ-ers aan Benin (De Visser, 2002), om samen met de Beniners een gids van de knaagdieren van dat agrarische land te maken.

Knaagdieren zijn in Benin een bron van (landbouw)schade, maar men heeft tegelijkertijd ook waardering voor een hoge biodiversiteit (met name in de bossen). Ongeveer 15 soorten zijn schadelijk voor de landbouw, en de commensale *Mastomys* is een overbrenger van ziekten. Twee andere groepen knaagdieren, *Thryonomys* en *Cricetomys*, worden gekweekt voor consumptie. De determi-

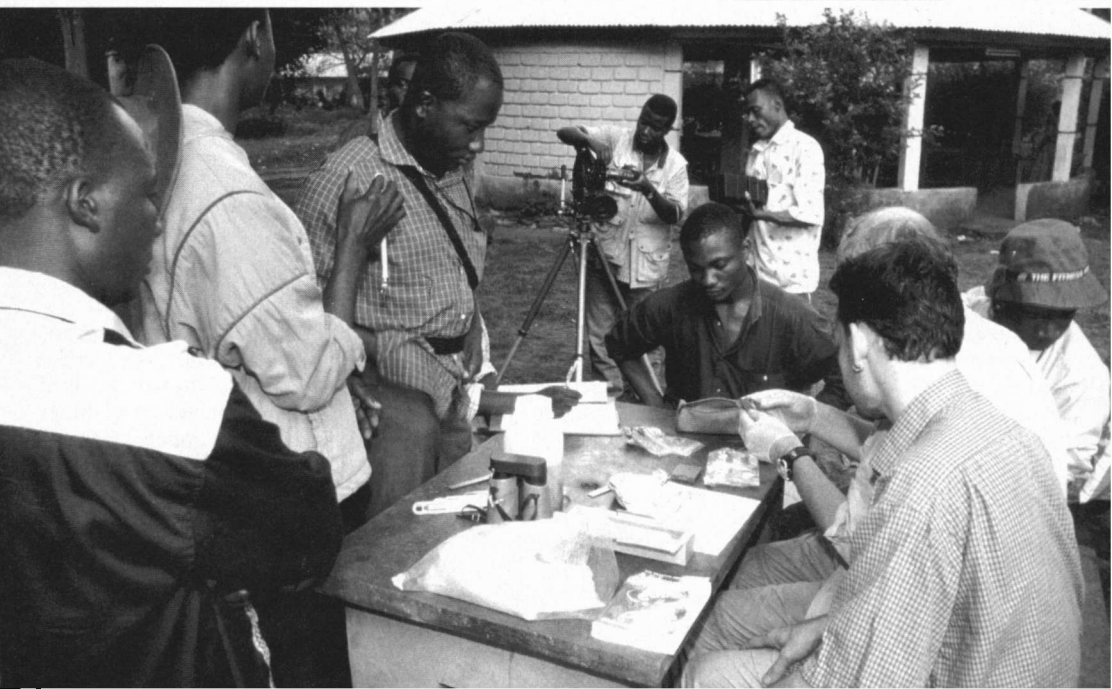
natiegids kwam gereed in 2001 en voorzag in de behoefte aan meer kennis van de samenstelling en verspreiding van de knaagdierfauna (De Visser *et al.*, 2002).

Veldwerk

Het zuiden van Benin, de kuststreek, is een dichtbevolkt gebied, waar nog maar enkele bossen zijn overgebleven. Juist in deze bossen zijn we gaan inventariseren. De inventarisatie was gericht op kleine zoogdieren: knaagdieren, spitsmuizen en vleermuizen. We gebruikten ongeveer 100 vallen: Longworth, grote en kleine Shermans, klapvallen en een drietal grote vallen, maat muskusrattenfuik. Omdat we alleen in bosgebieden vallen zetten, is er telkens in het aangrenzende landbouwgebied een zogenaamde 'battue' gehouden: hierbij worden de dieren uit de dekking opgejaagd of uit hun hol uitgegraven. Vleermuizen werden geïnventariseerd met mistnetten en vlindernetten.

Het aantal vangsten was niet groot, maar het aantal verschillende soorten, dat in elf dagen

Alles wordt vastgelegd.
Foto: Dennis Wansink

De eekhoorn en de slang

Elke ochtend na het ontbijt bekeken en determineerden wij onze vangsten. We deden dat buiten, met zicht op een vruchtboom (*Aleurites molucana*). Al op de eerste ochtend van het verblijf op het bosbouwproefstation van Niouli had onze chauffeur, Séitu, een eekhoorn (*Heliosciurus rufobrachium*) ontdekt in die boom, verderop zagen we er nog een. In de stam van de boom zat, op vier meter hoogte, een gat met een opening van 11 cm. We zagen één van de eekhoorns driemaal met een blad naar binnen gaan en éénmaal met een rode vrucht. We namen aan dat ze er een nest hadden.

Vier dagen later ontdekten we in dezelfde boom een groene slang, met een lengte van ongeveer 1,20 m. De slang kroop, vanaf het 'zadel' waar de stam zich splitste, naar beneden, naar het hol. We wisten dat er zich op dat moment minstens één eekhoorn in het nest bevond. De slang gleed naar beneden tot zijn kop bij de ingang was. Daar likte hij wat (veel reptielen, zoals deze slang, 'tongelen' om geuren van de omgeving op te nemen), keek naar binnen, maar kroop na enkele minuten weer naar boven. Een uur later probeerde hij het weer, opnieuw zonder toe te slaan. Een half uur daarna zagen we de eekhoorn uit het hol kijken en even later ontdekten we een tweede in de boom.

Later op dezelfde middag trok een zenuwachtig bewegende eekhoorn in het zadel van de boom onze aandacht. De slang was er weer, nu aan de achterkant van de boom. De eekhoorn sprong heen en weer, staart omhoog, terwijl de slang af en toe uitviel. Na een paar minuten vertrok de eekhoorn. Wij moesten ook vertrekken, vallen controleren. Bij terugkomst vertelde een opgewonden Beninese cameraman wat we hadden gemist: de eekhoorn had de slang gebeten, en de slang was uit de boom gevallen! Nieuwsgierig als we zijn gingen we direct rond de boom zoeken, maar zonder resultaat.

De volgende dag bleek de slang echter nog springlevend. Wij ontdekten hem door het gedrag van de eekhoorn. De slang lag in het zadel, de eekhoorn sprong met wuivende staart heen en weer op de stam iets daarboven. Toen de slang naar beneden kroop viel de eekhoorn uit naar het midden van het lange slangenlichaam. Daarop klom de slang weer omhoog, en herhaalde de confrontatie zich. Opnieuw ging de slang richting hol. Tot onze verbazing klom de eekhoorn naar de kruin van de boom, en kwam niet meer terug. De slang kroop langzaam naar beneden en bleef enkele minuten hangen voor de ingang van het hol. Hij stak zijn kop in het hol, we hoorden gepiep, en na een paar minuten trok de slang zijn kop terug. In zijn bek had hij een jonge eekhoorn met een heel kort vachtje. De kop van het eekhoortje, en de voorpoten had hij al naar binnen gewerkt. In de buurt van het hol slikte hij het jong helemaal door. Daarna ging hij opnieuw het hol in, maar kwam zonder prooi naar buiten. Langzaam kroop de slang naar boven, met een dikke prop achter zijn bek.

Wat ons nog bezig houdt is het gedrag van de eekhoorn: waarom heeft hij het opgegeven om de slang weg te jagen? Verklaringen hiervoor zijn welkom, op het e-mail adres van de VZZ: zoogdier@vzz.nl

is gevangen, wel. Omdat dit de eerste keer was, dat er in deze bosgebieden werd geïnventariseerd, zijn alle gegevens nieuw, en dragen zij bij aan de kennis over de biodiversiteit in Benin..

Niaouli

Het eerste onderzoeksgebied was Niaouli. Niaouli is een voormalig bosbouwproefstation, 50 km van de grote kuststad Cotonou. Het totale bosgebied

is 300 ha groot. Het is een secundair bos, dat zich herstelt van vroegere kap. Hier hebben we de vallen in twee bossen gezet: 'Zone plateau' en 'Zone de bas-fond'.

In deze bosgebieden vingen we vooral de evenknie van de grote bosmuis: zeg maar de 'Beninese bosmuis' (*Praomys tullbergi*); de overige knaagdiervangsten bestonden uit *Mus haussa* (2), *Tatera kempii* (1), en

Hylomyscus allenistella (1).

In de 'tuin' stonden vruchtbomen (*Aleurites molucana*) met bijna rijpe vruchten, waar vooral de vruchteneters onder de vleermuisen op af kwamen. Met de mistnetten vingen we dan ook *Epomophorus gambianus*, een vleermuissoort waarover voldoende bekend is, en die we dan ook (na notering van de sexe en meting van de onderarm) weer lieten vliegen.

Andere dieren waren minder fortuinlijk, vooral als we ze niet op soort konden brengen. Die werden met chloroform verdoofd en gedood, zodat ze op alcohol konden worden meege-
 nomen voor nader onderzoek. De dieren op alcohol zullen deel gaan uitmaken van de collectie van het (nog te bouwen) zoölogisch museum in Cotonou, zodat daar ter plaatse een nationale referentiecollectie wordt gevormd. Het is verder de bedoeling dat de 'dubbele' exemplaren de basis gaan vormen voor een Beninese collectie in het Amsterdamse Zoölogisch Museum. De determinatie van de spitsmuizen (alle *Crocidura* spec.) is nog bezig; de grote exemplaren zijn *C. olivieri*, de kleinste *C. crossi*. Van de overige exemplaren is nog niet bekend tot welke soort ze behoren.

Lokoli

Lokoli (500 ha) is een moerasbos, of misschien beter: een bos in een rivier. De rivier scheidt het dorp Deme in tweeën. Vervoer tussen het ene en het andere dorp gaat met een 'piroque', een uitgeholde boomstam, die met een lange stok van de raffiapalm wordt voortgeduwd. Onze vallen zetten we uit op de schaarse stukjes droge grond op eilandjes en tussen de wortels van bomen. Het percentage vangsten was veel lager dan in Niaouli. Behalve knaagdieren en spitsmuizen vingen we ook veel grote slakken, die de bootsmannen graag meenamen voor de lunch. Een leuke vondst was een grote wittandspitsmuis met een lange staart met stijve haren. Ook hier werd een battue gehouden in het landbouwgebied aan de oever van de rivier en met succes: we vingen zowel de veeltepelmuis *Mastomys natalensis* als *Arviculus niloticus*.

Vanuit Lokoli inventariseerden we ook een teakplantage in Agrimey. We hadden drie ver-

schillende landschapstypen uitgezocht: volgroeide bomen, regeneratievak en oever van een rivier. De vangsten in de teakplantage waren mager: tussen de volgroeide bomen vingen we één exemplaar van de 'Beninese bosmuis'. Op de klapvlakte vingen we één wittandspitsmuis (*Crocidura* spec.) en langs het riviertje vingen we een Afrikaanse grasmuis *Lemniscomys striatus*.

De botanische tuin

Aan het eind van ons verblijf was er op de universiteit van Abomey-Calavi een 'atelier' (Frans voor 'workshop') van twee dagen, waar we ervaringen uitwisselden over inventarisatiemethoden en waar we onze vangsten bespraken. Aan het eind van de eerste middag mochten we de Sherman en klapvallen uitzetten in de botanische tuin bij de Universiteit. De volgende ochtend vingen we vier wittandspitsmuizen, van tenminste twee soorten.

Een leuk resultaat, want ook in die tuin was nog niet eerder geïnventariseerd.

Dankwoord:

Ons werk in Benin werd mogelijk gemaakt door het Nederlands Comité voor de IUCN en de Van Tienhoven stichting. Vanuit Nederland werd inhoudelijke steun gegeven door Wim Bergmans en Jaap de Visser. Het project werd georganiseerd door Guy Apollinaire Mensah en begeleid door Jean-Claude Codjia en Brice Sinsin.

Literatuur

- Visser, J. de, 2002: VZZ-ers in tropisch Afrika. - Zoogdier 13(4): 39.
 Visser, J. de, G.A. Mensah, J.T.C. Codia, & A.H. Bokonon-Ganta, 2001: Guide préliminaire de Reconnaissance des Rongeurs du Benin. ReRE, Cotonou, Bebin et VZZ, Arnhem, 256 pp.

Eric Thomassen, Jan Piet Bekker, Marijke Drees, Dennis Wansink

Natuurbescherming en ondernemers

Problemen die ondernemers ondervinden met de wetgeving voor beschermde dieren en planten kunnen vaak bevredigend worden opgelost. Een groot aantal ondernemersorganisaties en natuurbeschermingsorganisaties -waaronder de VZZ- heeft minister Veerman van LNV in april 2003 aanbevelingen gedaan om de uitvoeringspraktijk van de soortenbescherming te verbeteren. De aanwezigheid van beschermde dieren en planten kan bouwplannen of bedrijfsvoering van ondernemers in de weg staan. De belangen van soortenbescherming en economie zijn niet altijd te verenigen. De tegenstellingen worden echter te vaak onnodig scherp gesteld. Polarisatie geeft onnodige kosten en vertragingen voor het bedrijfsleven en

zet de soortenbescherming ten onrechte in een negatief daglicht, terwijl dit in de praktijk vaak kan worden voorkomen. Daartoe hebben ondernemers- en natuurbeschermingsorganisaties samen voorstellen opgesteld. Allereerst is het nodig om de condities voor kwetsbare soorten en hun leefomgeving duurzaam in stand te houden en actief te verbeteren; daarvoor zijn meer menskracht en financiën nodig. Met robuustere populaties wordt de noodzaak om elk individueel exemplaar van een soort te beschermen immers minder. Verder dienen ondernemers toegang te krijgen tot goede informatie over de Flora- en faunawet en de gevolgen voor hun bedrijfsactiviteiten, en ook over ecologie en de verspreiding van soorten.

Een nieuwe beleidsregel moet wettelijke termen verduidelijken en procedures stroomlijnen. Ten slotte zijn een algemene maatregel van bestuur en een beleidsbrief noodzakelijk voor de vrijstelling van de wettelijke soortenbescherming in het geval dat reguliere bedrijfsactiviteiten in de knel komen door de aanwezigheid van zeer algemeen voorkomende, niet bedreigde soorten.

Zie voor de aanbevelingen die aan de minister gepresenteerd zijn de VZZ-website: www.vzz.nl.

Dennis Wansink

Leden werven leden

Aan het realiseren van de ambitie 'DE zoogdierversameling van Nederland worden' kunt u ook meewerken. Als elk lid één nieuw lid werft, dan verdubbelt het aantal leden in één klap naar 3.000. Met meer leden is de VZZ beter in staat de belangen van zoogdieren in Nederland te behartigen. Dit zal de komende jaren zeer nodig zijn willen we in Nederland nog een beetje kunnen genieten van natuur in tijden van economische malaise.

De VZZ zal ook de komende jaren de aandacht blijven vestigen op de mogelijkheden om duurzame populaties van zoogdieren te behouden en economische ontwikkelingen mogelijk te maken.

Via de website www.vzz.nl kunt u nieuwe leden gemakkelijk aanmelden. Ook een telefoontje of briefje naar het VZZ kantoor is mogelijk.

Wilt u meer informatie over de VZZ om aan potentiële leden te geven, dan kunt u één of meerdere folders bij het VZZ kantoor aanvragen.

VZZ projecten

De VZZ kan veel projecten uitvoeren door de steun van diverse instellingen en organisaties. Hieronder vindt u een overzicht van de projecten van 2002 met daarbij de verschillende subsidiënten.

OVERZICHT VAN SUBSIDIËNTEN VZZ-PROJECTEN

Folder 'Zoogdieren zijn altijd dichtbij'

Haëlla Stichting, Prins Bernhard Cultuurfonds, Nationaal Fonds Natuur- en Milieu-educatie.

Geschiedschrijving 50 jaar VZZ

Haëlla Stichting, Prins Bernhard Cultuurfonds, Dierenrampenfond, KF Heinfonds, Wereld Natuur Fonds, Heimans & Thijsse Stichting, Publicatiefonds Lutra.

Braakbalpluismanifestatie

Wereld Natuur Fonds, Prins Bernhard Cultuurfonds, VSB Fonds.

Benin seminar + workshop

Van Tienhoven Stichting, Nederlands Comité voor IUCN.

Meervleermuizen Z-Holland

Haëlla Stichting, Prins Bernhard Cultuurfonds Z-Holland, Dierenrampenfond, KF Heinfonds, Wereld Natuur Fonds, Leids Universiteitsfond, Stichting De Linde, Zuidhollandse Milieufederatie, ter Pelkwijk fond, St. Vleermuisbureau, Gravin van Bylandt Stichting, Suzanne Hovinga Stichting, Fonds 1818.

Meervleermuizen Randmeren Gelderland

Provincie Gelderland.

Vieren in stallen Gelderland

Provincie Gelderland.

Eekhoornnestentelling 2002

Prins Bernhard Cultuurfonds, VSB Fonds, Wereld Natuur Fonds.

Meetnet Braakballen 2001-02

Centraal Bureau voor de Statistiek, Expertise Centrum LNV.

Meetnet Dagactieve zoogdieren 2001-03

Centraal Bureau voor de Statistiek, Expertise Centrum LNV.

Meetnet Vleermuiswintertellingen 2001-03

Centraal Bureau voor de Statistiek, Expertise Centrum LNV.

Nationale vleermuistelavond 2002

Bacardi Bat Protection Stichting.

Verspreidingsonderzoek kleine zoogdieren

Expertise Centrum LNV.

Vleermuizen en kerken Z-Kennemerland

Haëlla Stichting, Prins Bernhard Cultuurfonds N-Holland, Dierenrampenfond, KF Heinfonds, Wereld Natuur Fonds, DVR Stichting, Bacardi Bat Protection Stichting, Stichting Vleermuisbureau.

Ontwerplijst Habitatrictlijgebieden

In februari 2003 maakte het Ministerie van LNV de 'Ontwerp-lijst aan te melden Habitatrictlijgebieden' bekend.

Elke Lidstaat van de Europese Unie, die de Habitatrictlijn ondertekend heeft, moet zo'n lijst met zogenaamde Speciale Beschermingszones bij de Europese Commissie aanleveren. Alle gebieden van alle Lidstaten tezamen moeten uiteindelijk een netwerk vormen (Natura 2000) waarmee het duurzaam voortbestaan van vegetaties en soorten gewaarborgd wordt.

Nederland liep op dit punt achter. Weliswaar had Nederland al eerder een lijst met gebieden aangeleverd, maar die was volgens de Europese Commissie niet voldoende om aan de doelstelling 'duurzaam voortbestaan van vegetaties en soorten' te voldoen. In februari 2003 maakte het ministerie een lijst met aanvullingen bekend. Iedereen kon hierover zijn mening geven, voordat de lijst naar de Europese Commissie gestuurd wordt. De VZZ heeft van die gelegenheid gebruik gemaakt, want volgens ons voldoet de lijst nog steeds niet aan de doelstelling van de Habitatrictlijn.

Onze belangrijkste kritiek richt zich op de wijze waarop gebieden geselecteerd zijn. In de Habitatrictlijn staat welke criteria hiervoor toegepast moeten worden. Het ministerie van LNV heeft deze echter niet gebruikt of slechts ten dele. Zo is zij bij de selectie uitgegaan van 'gebieden waar het habitat-type of het leefgebied van een soort een goede (of herstelbare) kwaliteit heeft'. Bij de selectie hoort echter uitgegaan te worden van het belang van het gebied voor het duurzaam instandhouden van de betreffende soorten en habitats. Gebieden met een slechte of mindere kwaliteit, maar met een belangrijke functie (bijv. als verbinding tussen twee

kernegebieden), dienen behouden te blijven. Het negeren van dit ecologische uitgangspunt kan het duurzaam voortbestaan van de twee kernegebieden en daarmee van de populatie in Nederland en ten aanzien van de noordse woelmuis zelfs in de wereld in gevaar brengen. Volgens de VZZ is het daarom vereist en van essentieel inhoudelijk belang dat, voor het zinvol functioneren van de gebieden, de selectie geschiedt in combinatie met:

- het formuleren van op de betreffende soort(en) gerichte instandhoudingsdoelstellingen,
- het ontwikkelen van een ma-

nagementplan voor het betreffende gebied,

- het ontwikkelen van methoden voor, en het uitvoeren van monitoring van de staat van instandhouding van de habitats en soorten.

Naast deze algemene kritiek en aanbevelingen heeft de VZZ gereageerd op de lijst met gebieden die Nederland aanwijst voor de noordse woelmuis, de bruinvis en zes vleermuissoorten. Voor een gedetailleerd overzicht hiervan zie de VZZ-website: www.vzz.nl.

Dennis Wansink

Algemene Ledenvergadering

Tijdens de Algemene Ledenvergadering van 26 april jongstleden presenteerde het VZZ-bestuur zijn visie voor de toekomst van de VZZ. Het uitgangspunt voor de visie is ambitieus, namelijk DE zoogdierversameling van Nederland worden. De ambities zijn om het aantal leden sterk te laten groeien, een netwerk van Zoogdierwachten op te zetten, kennis over het voorkomen van zoogdieren in heel Nederland te verzamelen en een gewaardeerde en gevraagde partner voor overheden, bedrijfsleven en andere verwante organisaties te zijn.

Het bestuur denkt dit te realiseren door:

- de bestaande samenwerking tussen professionals en vrijwilligers vast te houden;
- het voortzetten van de professionalisering van het bureau;
- het verhelderen van de bestuurs- en organisatiestructuur;
- het inzicht in het financiële reilen en zeilen van de vereniging te verbeteren;

- een scheiding aan te brengen tussen verenigingsactiviteiten en betaalde opdrachten.

Het laatste betekent het oprichten van een stichting of BV waarin risicodragende activiteiten en projecten ondergebracht worden.

Deze stichting/BV heeft mede tot doel de leden- en beschermingsactiviteiten van de vereniging te realiseren. Op de Ledenvergadering in november 2003 zal het bestuur met een uitgewerkt voorstel voor de nieuwe organisatiestructuur komen. Daarin zal ook het resultaat van de discussie, die naar aanleiding van het middagprogramma gevoerd is, meegenomen worden.

Het middagprogramma ging over de internationale activiteiten van de VZZ. De aanwezige leden waren allen van mening dat de VZZ zich nadrukkelijker internationaal moet profileren en actiever internationale samenwerking moet zoeken.

Dennis Wansink

VZZ-Winkel prijslijst mei 2003

Een greep uit het assortiment.

Kijk op de website (www.vzz.nl) voor een overzicht.

	niet leden	leden	verzendkosten
Ansichtkaarten (per set van 14 stuks)	6,80	6,80	1,30
Belangrijke zoogdiergebieden in Nederland	11,35	9,10	2,75
Belgische wetgeving i.v.m. zoogdieren	2,30	1,15	1,15
Jubileumboek 50 jaar VZZ	19,95	16,95	2,95
Vijftig jaar VZZ (geschiedschrijving)	12,50	10,00	3,50
Klachtenafhandeling beschermde zoogdieren	6,80	4,55	2,30
Knaagdierengids van Benin (Franstalig)	15,00	11,50	3,00
Veldgids Diersporen	27,20	24,00	4,55
Zoogdieren en wetlands	3,40	2,30	1,30
Zoogdieren langs de waterkant, symposiumverslag	4,55	3,40	2,30
Zoogdieren van Overijssel	22,65	18,15	3,65
Zoogdiermonitoring	4,55	3,65	2,30
Zoekkaart muizenschedels in uilenbraakballen	2,30	2,30	0,90
Rapporten Veldwerkgroep VZZ (prijs per stuk)	4,55	3,65	1,80
Tijdschriften			
Lutra (nummers van afgelopen 2 jaar)	10,00	n.v.t.	2,30
Lutra (nummers ouder dan 2 jaar)	5,00	n.v.t.	2,30
Zoogdier (nummers van afgelopen 2 jaar)	4,50	n.v.t.	1,30
Zoogdier (nummers ouder dan 2 jaar)	2,50	n.v.t.	1,30
Zoogdier (digitale Index in Dbase, Excel of ander format)	4,55	4,55	0,90
Index literatuur 1959-1998	7,05	7,05	0,90
The Badger, bibliografie van literatuur (6e editie)	4,55	3,65	2,50
Het voorkomen van doodgereden egels (VZZ-med.37)	11,35	9,10	2,50
Video Egels onder Weg	11,35	11,35	5,45
Marterpassen(I t/m IX) per stuk	3,40	2,70	2,50
Braakballen pluizen	7,95	5,95	1,60
Breek de code van de braakbal CD-ROM	25,00	25,00	1,60
Veldgids Vleermuizen in Europa	27,20	22,65	2,50
The Mammals of ARUBA	11,35	9,10	2,75

Jubileumboek

De meeste lezers van 'Zoogdier' hebben het jubileumboek in huis. Daarin staat een voortreffelijke samenvatting van de geschiedenis van onze vereniging.

Wie het naadje van de kous wil weten, wijzen we graag op VZZ mededeling no 64, geschreven door Henri Wijsman. In 115 pagina's voert hij ons door de geschiedenis van de VZZ.

Te bestellen bij het VZZ kantoor voor € 10 (niet leden betalen € 12,50).

Pak uw pen

IN het vorige nummer van 'Zoogier' staat op blz 30 een stemmige foto van vossen in het riet.

Door een miscommunicatie is Jaap Mulder als fotograaf vermeld. Dat is te veel eer.

Wilt u die naam doorhalen en vervangen door: Nirk Zijlmans.